

**ÎN UMBRA ZIDURILOR ORAȘULUI ÎNCORONĂRII: PROTOPOPI ȘI
PREOȚI DIN JUDEȚUL ALBA DESPRE REGII ROMÂNIEI MARI ȘI
MOMENTUL 15 OCTOMBRIE 1922**

IOANA RUSTOIU
Muzeul Național al Unirii Alba Iulia

**In the Shadow of the Walls of the Coronation Town: Protopopes and Priests from
Alba County about the Kings of Greater Romania and the Moment of 15 October 1922**
(ABSTRACT)

In the files kept at the National Archives, Alba County Service, in the holdings of the archpriestships and parishes of the current territory of Alba County, there is little information on royalty, the monarchy of Greater Romania, the problems of the priests and the community being oriented in a completely different direction. The priorities were different, naturally, of course, as long as the Romanian state had been created, had united its desired territories and had been recognised at the Peace Conference. The moment of the Coronation also seems to be viewed from a distance, with a certain detachment. Others came before: the salaries of priests, the reorganisation of denominational schools, keeping the faithful around the church, at a time when the war had disrupted the daily schedule of rural and urban communities alike. From 1922, the preparations for the Coronation ceremonies slowly began to be felt outside the town proposed as the venue for the ceremony: Alba Iulia. The sovereigns' paintings reached schools and church houses, as did the King's proclamation, rural communities were invited to take part in the ceremonies in Alba Iulia, and deserving priests were decorated or received the official Coronation medal.

Cuvinte-cheie: Încoronare, comunități rurale, fonduri arhivistice

Key words: Coronation, rural communities, archival holdings

În dosarele păstrate la Arhivele Naționale, Serviciul Județean Alba, în fondurile protopopiatelor și ale parohiilor de pe actualul teritoriu al județului Alba, informațiile referitoare la regalitate și la monarhia din România Mare sunt puține, problemele preoților și ale comunității fiind orientate într-o cu totul altă direcție. Prioritățile erau, firească, altele, atâta timp cât statul român se crease, își unise teritoriile dorite și fusese recunoscut în cadrul Conferinței de pace. Momentul Încoronării pare și el privit de la distanță, cu o oarecare detașare. Altele aveau întâietate: salarizarea preoților, reorganizarea școlilor confesionale, menținerea credincioșilor în jurul bisericii, în condițiile în care războiul bulversase programul cotidian al comunităților rurale și urbane, deopotrivă.

Ajuns în fruntea guvernului în 13 martie 1920, generalul Alexandru Averescu a decis organizarea unei comisii pentru pregătirea ceremoniilor Încoronării Suveranilor României Mari, încoronare pe care generalul o considera necesară în condițiile în care granițele României erau altele decât cele pentru care a fost recunoscut ca monarh ereditar Carol I de Hohenzollern. Prim-ministrul din 1920 a propus crearea unei comisii din care să facă parte reprezentanți ai guvernului, generali, istorici, artiști, diplomați, fiecare urmând să se ocupe în detaliu de alcătuirea unui ceremonial unic, potrivit momentului de maximă împlinire teritorială a României. Prima comisie a fost condusă de generalul Constantin Coandă, fost președinte al Consiliului de Miniștri, pe atunci președinte al Senatului, alături de care s-au aflat ministrul Finanțelor Nicolae Titulescu, poetul ardelean Octavian Goga, numit din postura de ministru al Cultelor și Artelor, ministrul plenipotențiar Nicolae Mișu, ministrul Casei Regale, diplomatul Constantin Nanu, istoricul Nicolae Iorga, care era și deputat în Parlamentul României, mitropolitul primat Miron Cristea, de asemenea, generalul Paul Angelescu, primarul orașului Alba Iulia, Aurel Sava, Alexandru Lapedatu, profesor la Universitatea din Cluj, compozitorul George Enescu, pictorii Costin Petrescu și Arthur Verona, arhitecții Victor Ștephănescu și Petre Antonescu. Ca secretar a fost numit Bogdan Murgulescu¹. De la constituirea primei comisii de încoronare și până la ceremoniile oficiale vor mai trece doi ani. Situația economică precară, instabilitatea politică (guvernul Averescu a fost înlocuit cu un guvern Take Ionescu, apoi un altul condus de liberali, prin I.I.C. Brătianu)², dar și necesitatea stabilirii unui ceremonial clar al încoronării, au întârziat momentul petrecut în octombrie 1922.

Situația economică postbelică nu se potrivea însă cu visul generalului, ceremonia reclamând cheltuieli greu de suportat, chiar momentul ideal de desfășurare a acesteia fiind greu de ales. Presa vremii reflectă aceste incertitudini, decalări, reprogramări, ziaristii fiind extrem de atenți la eveniment, relatând în știri mai scurte ori mai detaliate cum decurg pregătirile. În fondurile arhivistice ale diferitelor parohii ortodoxe ori greco-catolice de pe teritoriul actual al județului Alba, ecourile acestei organizări sunt vizibile doar aproape de momentul desfășurării serbărilor, când instituțiile statului – prin prefecți, primari ori episcopi –, stabilesc contribuția fiecăruia în cadrul ceremoniilor. Urmărind mesajele referitoare la Încoronare și modul în care au fost ele recepționate dincolo de orașul Încoronării, ni s-a părut interesantă și percepția generală asupra monarhiei românești, de după momentul Unirii, ardelenii întâmpinându-i pe suveranii României cu apelativul cu care fuseseră obișnuiți, „crai”

¹ Moga, Stan 1992, p. 6-7; Hortopan 2012, p. 8.

² O perioadă dificilă, descrisă (așa cum au trăit-o) de Constantin Argetoianu (Argetoianu 1996, VI, p. 261-308), dar și de Nicolae Iorga (Iorga 1934, p. 13-46, 62-79) și Teodorian Carada (Carada 1937, p. 88-120).

ori „împărat” – trecând ușor de la „drăguțul de împărat” la „împăratul desrobitor”³, într-o asimilare firească a celor obișnuiți cu suveranitatea monarhică.

În 1919 o circulară adresată clericilor din „mitropolia ortodoxă a Transilvaniei, Banatului și părțile ungurene publica textul unei rugăciuni către Casa Regală a României, precizând că „numele Majestății Sale Regelui Ferdinand I trebuie cuprins de acum înainte în rugăciunile sfintei noastre biserici, la toate serviciile dumnezești și în toate acele locuri unde este prescrișă rugăciunea pentru Domnitor și pomenirea lui”⁴.

În anii 1920-1921, preoții ortodocși și greco-catolici au primit în parohii, în adresele oficiale semnate de episcopii lor, doar informații referitoare la organizarea unei colecte pentru biserica Neamului din Mărășești⁵ ori detalii referitoare la sumele de bani trimise anual de regele Ferdinand pentru săracii comunității, sub o formulă simplă: „Prea Veneratul Consistoriu trimite 500 lei ca dar din partea Majestății sale Regelui Nostru pentru săracii districtuali”⁶, pentru ca în 12 aprilie 1921, să ajungă în format tipărit și „formula aprobată de sf. Sinod pentru pomenirea Familiei Regale la serviciile bisericești”⁷. Textul a fost alcătuit în contextul organizării serbărilor încoronării, practic, pregătirile pentru aceste ceremonii desfășurându-se în paralel cu cele referitoare la extinderea administrației românești în teritoriile intrate după 1918: alcătuirea stemei României, arborarea drapelului românesc, afișarea portretelor regale.

Spre sfârșitul anului 1921, când Comisia de încoronare și-a schimbat componența și a reprioritizat obiectivele acesteia, Ministerul Cultelor a anunțat Consistoriul că „unii preoți” ar solicita să fie plătiți pentru participarea la serbările naționale. Ca urmare, se recomanda „ca toți preoții să se abțină de la astfel de cerșetorii prin cari se scade nimbul preoțimei”⁸.

³ La Alba Iulia, în vizita din mai 1919 s-a strigat: „Trăiască Împăratul și Împărăteasa!” (Cosmin 1919, p. 421). Personajele întâlnite de Radu Cosmin, reporterul care a însoțit turneul Teatrului Național prin Ardeal, abundă în replici ale ardelenilor dornici să se întâlnească cu „împăratul cel adevărat” (*ibidem*, p. 13, 14, 43, 263, 414, 425).

⁴ SJAAN, fond *Parohia ortodoxă Micoșlaca*, acte inventariate, dos. 1/1919, f. 6.

⁵ „17.V. 1920. Ordinariatul arhiepiscopesc transpune 10 exemplare apel pentru Biserica Neamului din Mărășești. Colectă. Termen: 20 Septembrie 1920” (SJAAN, fond *Protopopiatul greco-catolic Blaj*, Protocol intrare ieșire-corespondență, reg. 12/1920-1925, f. 7^v).

⁶ SJAAN, fond *Protopopiatul greco-catolic Mureș-Uioara* (Ocna Mureș), Protocol intrare ieșire-corespondență, reg. 13/1911-1923, f. 178^v.

⁷ „Pe Prea înălțatul și de Hristos iubitorul Regele nostru Ferdinand, pe soția sa Regina Maria și pe binecredincioșii lor fii: Principele Carol, moștenitorul tronului și soția sa Principesa Elena, Principesa Maria, Principele Nicolae și Principesa Ileana și toată Augusta lor familie” (SJAAN, fond *Protopopiatul ortodox Câmpeni*, acte inventariate, dos. 1/1921, f. 1127). Tot în aprilie 1921 sunt informații asupra datelor care marcau „aniversările Casei Regale” (SJAAN, fond *Protopopiatul ortodox Baia de Arieș*, acte înregistrate, dos. 234/1921, f. 1-2^{f-v}).

⁸ Diplomat, protopopul Iosif Gomboș din Câmpeni a completat adresa Consistoriului: „Sunt convins că observarea On. Minister nu se referă la preoțimea din acest tract, care va îndeplini

Imaginea anului anterior evenimentului încoronării, realistă, obiectivă, ne este oferită de protopopul ortodox al Lupșei, Vasile Gan: „Anul 1921, ca și cel premergător, a fost pacinic, deși în părțile de resărit ale Europei (la bolșevici) nici până azi nu s-a întronat încă pace. Era să avem în vreo două rânduri rezboiu cu ungurii, cari nu se liniștesc nici până azi, vrând a aduce din nou pe tron pe fostul rege Carol. Atât Antanta mică, cât și cea mare le-a tăiat însă pofta de mărire, trebuind a decreta detronarea dinastiei habsburgice. Ce va aduce viitorul, vom vedea. Deocamdată am luptat cu greutatea scumpetei, care nu prea vrea să ne încete, ba pare că crește. Cauza e ticăloșia multor persoane suspuse, dar și obștea întreagă s-a stricat decând cu războiul foarte mult, și trebuesc ani de reculegere. Stabilitatea va urma la tot cazul, căci asta este dorința generală și la aceasta lucră toate marile și micile puteri ale lumii întregi (până și Rușii bolșevici au început a se înmuia și a relua multe lucruri ce la începutul revoluției lor le detesta[u] - lăpăda, cum am zice”⁹.

Sau, o altă caracterizare a anului 1921 aparținând aceluiași protopop: „Anul 1921 în multe privințe a fost plin de peripeții. L-a caracterizat nesiguranța. Nevotându-se noua lege școlară, care să pună capăt frământărilor, școala, în tot decursul anului n-a fost alta decât un câmp de luptă. Învățătorii ne părăseau, alți învățători îi puneau în locul lor”¹⁰.

Pregătirile ceremoniilor Încoronării încep încet-încet să se simtă în afara orașului propus ca loc de desfășurare al ceremoniei: Alba Iulia. Comisia de Încoronare și-a împărțit foarte strict atribuțiile și a urmărit modul în care deciziile luate erau aplicate. Pentru popularizarea serbărilor s-a aprobat multiplicarea portretelor regilor realizate de Costin Petrescu, într-un număr suficient: 60000 exemplare¹¹. Încă din 15 ianuarie 1922, episcopul Clujului, Nicolae Ivan, semnală apariția acestora, dar atenționa totodată protopopii despre existența unor falsuri care circulau în teritoriu:

„Comisiunea instituită pentru organizarea serbărilor Suveranilor în dorința de a populariza chipul M.M.L.L. regele și regina a însărcinat pe artistul pictor Costin Petrescu ca să facă portretele Suveranilor după care să se reproducă în oleografie. Lucrarea a reușit pe deplin și a fost trimisă în Italia spre a se reproduce în oleografie. În acest timp i s-a prezentat comisiunii un portret care era o plagiatură a portretelor procurate de Comisiune, și așa Comisiunea a decis să aplice pe dosul tuturor portretelor puse în vânzare (de) sigiliul său în roșu”¹².

aceste servicii din dragoste și însuflețire națională și fără a aștepta retribuții” (SJAAN, fond *Protopopiatul ortodox Câmpeni*, acte inventariate, dos. 1/1921, f. 1050).

⁹ SJAAN, fond *Protopopiatul ortodox Baia de Arieș*, acte inventariate, dos. 1/1922, f. 245.

¹⁰ *Loc. cit.*, f. 259.

¹¹ Mandache 2012, p. 22.

¹² SJAAN, fond *Protopopiatul ortodox Baia de Arieș*, acte înregistrate, dos. 42/1922, f. 1; SJAAN, fond *Protopopiatul ortodox Alba Iulia*, acte inventariate, dos. 1/1922, f. 72. Tot de la episcopul

În martie 1922, preoţii au fost informaţi de către protopopii lor că „vor sosi chipurile M.M. L.L. Regale spre vânzare”¹³. Tot atunci, se anunţa obligaţia de a prevedea şcoala cu stema României Mari, dar şi cu steagul tricolor¹⁴. Pentru că majoritatea şcolilor nu-şi reînnoiseră inventarul, acestea sunt oferite gratuit – la cerere – de către Ministerul Instrucţiunii Publice. Adresa a ajuns în parohii în martie 1922, o transcriere a ordinului a fost făcută de protopopul de Baia de Arieş, Vasile Gan: „Ministerul Instrucţiunii publice prin ordinul său Nro 39000 – 1921 privitor la şcolile noastre confesionale dispune următoarele: 1) în fiecare şcoală trebuie să fie afişată stema României Mari, atât deasupra portaiului, cât şi la loc potrivit în sala de învăţământ. [...] Ministerul Instrucţiunii publice, în sarcina bugetului statului, se îngrijeşte ca toate şcolile să primească Stema României Mari, cu steagul naţional român, precum precum şi tablourile Majestaţilor Lor Regele şi Regina, Mihai Viteazul etc. [...]”¹⁵.

Până la momentul propriu-zis al Încoronării suveranilor României, în Alba Iulia s-a construit – în urma unei decizii aprobate de Comisiunea de Încoronare – o catedrală în care se dorea să aibă loc ungerea regelui de către mitropolitul primat¹⁶. Construcţia catedralei a început în martie 1921, şantierul a fost vizitat de regii României în aprilie 1921, momentele au fost immortalizate în fotografiile din epocă realizate de Samoilă Mârza¹⁷, vizitele suveranilor ori ale unor miniştri au fost amintite în ziarele locale¹⁸. Mai puţin cunoscut este momentul punerii pietrei

Nicolae Ivan ajunge în Protopopiatul ortodox Alba Iulia o circulară referitoare la monumentul ce urma a-i fi dedicat regelui Ferdinand la Oradea. Acolo, în faţa teatrului, fusese ridicată o statuie a reginei Maria, la iniţiativa generalilor Traian Moşoiu şi Nicolae Petala, care apelaseră la sculptorul Mihail Kara (Teodorescu 2003, p. 886). Cu ocazia inaugurării, în prezenţa suveranei (Regina Maria 2004, p. 319-320), a fost realizat un film, care „în urma aprobării autorităţilor în drept urmează a rula în întreaga ţară sub controlul comitetului”, un îndemn pentru donaţii benevole în vederea realizării statuii (SJAAN, fond *Protopopiatul ortodox Alba Iulia*, acte inventariate, dos. 1/1922, f. 2).

¹³ SJAAN, fond *Parohia ortodoxă Vidra de Sus (Avram Iancu)*, reg. A1/1911-1937, f. 64^r. Protopopul din Baia de Arieş şi-a înrămat tablourile cu reprezentarea suveranilor, o chitanţă din iunie 1922 păstrându-se în arhiva protopopiatului: „Tractul protopresbiteral al Lupşei, sediul Baia de Arieş. 2 buc. rame şi sticlă la tablourile Regale, L. 70 – adică lei şaptezăci. Baia de Arieş la 8 Iunie 1922. Achitat Alexandru Munteanu, comerciant Baia de Arieş, jud. Turda-Arieş” (SJAAN, fond *Protopopiatul ortodox Baia de Arieş* acte inventariate, dos. 1/1922, f. 28).

¹⁴ *Loc. cit.*, f. 64^v.

¹⁵ SJAAN, fond *Parohia ortodoxă Izvoarele*, acte inventariate, dos. 1/1922, f. 1. Portretele suveranilor, dar şi harta României Mari au ajuns în instituţiile de învăţământ. Un inventar din 1925 al şcolii din Ocoliş enumeră printre obiectele aflate în „sala de învăţământ”, „pe pereţi tablourile Suveranilor”, „harta Europei, României Mari”, iar în „cancelarie”, „pe pereţi tablourile Suveranilor M.S. Ferdinand şi Maria Reg[ina]”, „harta României Mari şi una hartă mică tot a României Mari” (SJAAN, fond *Parohia ortodoxă Ocoliş*, acte inventariate, dos. 1/1925, f. 19).

¹⁶ La Bucureşti s-a construit Arcul de Triumf (Teodorescu 2015, p. 383, 395; Teodorescu 2016, p. 64-65; Ion 2021, V, p. 485, 488, 498-503).

¹⁷ Rustoiu, Cristea, Cutean, Giurgiu 2019, p. 58-61.

¹⁸ *Alba Iulia*, III, nr. 10, 4 septembrie 1921, p. 3; nr. 29, 1 decembrie 1921, p. 3.

de temelie a bisericii, care a avut loc destul de târziu, doar în aprilie 1922, când ea era deja edificată, iar două din cele trei clopote fuseseră așezate la locul lor în clopotniță. O adresă către protopopul Ioan Teculescu, semnată de mitropolitul Ardealului Nicolae Bălan face referire la acest episod:

„Preaonorate Domnule Protopop,

Din cauza împrejurărilor politice, întârziindu-se până acum sfințirea pietrii de la temelia bisericii Catedrale din Alba Iulia, în care va avea loc încoronarea Suveranilor noștri, fiind noi încredințați a îngriji de îndeplinirea acelei slujbe, Te autorizăm pe D-ta a o îndeplini, după ritualul prescris, fără a se aranja din acest incident vreo festivitate mai mare.

Sub % îți transpunem Hrisovul în care vei induce datul așezării și, pus în o cutie masivă, îl vei așeza în locul destinat spre acest scop. Încât vei avea oarecari spese cu această ocaziune, Te poftim a ni le arăta, să ți le restituim.

Despre cele îndeplinite Te poftim a ne raporta.

Sibiu, 23 Faur 1922. Arhiepiscop și mitrop. Nicolae”¹⁹.

Protopopul s-a conformat ordinului²⁰, iar pe versoul adresei a notat:

„Raportez că am îndeplinit slujba promisă la punerea pietrei fundamentale de la biserica încoronării în ziua de 1/14 aprilie 1922 (Vinerea patimilor) de față fiind d. General Glodeanu, D[1] C. Velican, prefect, Dr. A Sava, primar și alții. Tot atunci am sfințit și cele 2 clopote (al treilea va veni ulterior). 9/22 Aprilie 1922. I. Teculescu, prot[opop].”²¹

Presa locală, foarte atentă la lucrările dedicate încoronării care se desfășurau în oraș, a amintit acest moment succint, ziarul *Alba Iulia*, în numărul din 16 aprilie 1922, notând doar: „Vineri, între ora 4 și 5 s-a pus piatra fundamentală a bisericii de încoronare în prezența autorităților civile și militare. Serviciul divin a fost oficiat de delegatul mitropolitului din Sibiu, pâr. Protopop Teculescu”²².

Tot pentru eveniment s-a pregătit un cortegiu etnografic. Dacă despre construirea bisericii de Încoronare, preoții și comunitățile rurale au aflat din presă, despre cortegiul etnografic din capitala țării²³ au primit informații direct de la cei însărcinați cu organizarea acestuia, care doreau să-i implice și pe locuitorii din Munții Apuseni în ampla prezentare de costume populare, pictorii și arhitecții desemnați de Comisia din București deplasându-se „pe teren” pentru a alege figuranții potriviți²⁴.

¹⁹ SJAAN, fond *Protopopiatul ortodox Alba Iulia*, acte inventariate, dos. 1/1922, f. 109.

²⁰ După ce obținuse și aprobarea comisiei de Încoronare, căreia i-a trimis o copie după „ordinul” primit de la episcopul său, „însoțită de o copie a actului comemorativ ce se va zidi în Biserică” (SJAAN, fond *Protopopiatul ortodox Alba Iulia*, acte inventariate, dos. 1/1922, f. 485).

²¹ *Loc. cit.*, f. 109^v.

²² *Alba Iulia*, an IV, nr. 22, 16 aprilie 1922, p. 4.

²³ Inspirat după modelul carelor alegorice de la încoronarea din 1881 (Ionescu 2007, p. 264-266).

²⁴ *Alba Iulia*, III, nr. 1, 3 iulie 1921, p. 2.

În anul 1922, alte știri referitoare la familia regală care ajung la preoții și la comunitățile din jurul Albei Iulia sunt legate de boala fiicei mai mari a regilor României, Elisabeta, ori de căsătoria Mărioarei cu regele Alexandru al sârbilor, croaților și slovenilor. În 1922, Elisabeta s-a îmbolnăvit de febră tifoidă, o boală îndelungată, cu multe complicații, viața acesteia fiind pusă în pericol²⁵. Suferința Elisabetei a produs îngrijorare, o adresă oficială a ajuns și la protopopii din județul Alba. O notă telefonică semnată de subprefectul județului Alba Inferioară a fost transmisă, prin intermediul primarului orașului Alba Iulia, preoților aflați în subordinea protopopului Ioan Teculescu. Acestora li se solicită: „să celebrați în biserica Dvoastră serviciu divin pentru însănătoșarea grabnică a Alteței sale Regale Principesa Elisabeta, care este grav bolnavă”²⁶. În bisericile din țară preoții s-au rugat pentru însănătoșirea principesei, arhivele parohiale consemnând aceste momente de legătură cu monarhia română: „Preaveneratul Ordinariat Arhiepiscopesc cu ordinul Nr. 2054/1922 a dispus ca pentru Alteța Sa Regală Principesa Elisabeta, bolnavă, să se facă rugăciuni de însănătoșare. La înălțarea în biserică a acestor rugăciuni să fie chemat și poporul”²⁷. Și în biserica din Alba Iulia-Maieri s-au făcut asemenea rugăciuni în 16 și în 27 mai 1922, registrul de corespondență al bisericii consemnând: „Serviciu divin pentru însănătoșarea grabnică a Al.S.R. Principesa Elisabeta s-a făcut în 17 maiu, la 7 oare a.m. în mănăstirea Maieri”; „O sfântă liturgie pentru însănătoșarea A.S.R. Principesa Elizabeta a Greciei s-a făcut în 27 Maiu la 7 a. m. în mănăstirea din Maieri”²⁸.

În anul Încoronării, la nivelul documentelor oficiale, o altă întâlnire a preoților cu regalitatea a avut loc în luna iunie, când protopopii sunt îndemnați de către episcopii lor să trimită telegrame de felicitare principesei Mărioara, cu ocazia căsătoriei încheiată cu regele Alexandru al Serbiei²⁹. S-au conformat acestei recomandări protopopul Vasile Gan din Baia de Arieș³⁰ și protopopul Iosif Gomboș din Câmpeni³¹.

²⁵ Convalescența a fost de lungă durată, Regina Maria fiind chemată în Grecia pentru a fi alături de fiica sa (Regina Maria 2005, p. 118, 120-135, 153-173).

²⁶ SJAAN, fond *Protopopiatul ortodox Alba Iulia*, dos. 1/1922, f. 198.

²⁷ SJAAN, fond *Parohia greco-catolică Roșia de Secaș*, acte inventariate, dos. 1/1922, f. 114.

²⁸ SJAAN, fond *Parohia greco-catolică Alba Iulia-Maieri*, reg. A5/1908-1925, f. 154^v-155^r, 157^v-158^r; „Recearcă pentru ținerea serviciului religios spre însănătoșarea Principesei Elisaveta” (SJAAN, fond *Parohia ortodoxă Cioara de Sus*, reg. 3/1906-1933, f. 68^r).

²⁹ SJAAN, fond *Protopopiatul ortodox Câmpeni*, acte inventariate, dos. 1/1922, f. 244.

³⁰ „Cabinetul Regelui, București, Binecuvântarea cerului asupra regeștilor miri Marioara și Alexandru, Vasile Gan, protopop ortodox” (SJAAN, fond *Protopopiatul ortodox Baia de Arieș*, acte înregistrate, dos. 190/1922, f. 1).

³¹ „Clerul și poporul ortodox român din protopopiatul Câmpeni, dieceza Cluj, nu va înceta a ruga pe bunul D-zeu pentru sănătatea, fericirea și viața îndelungată a Alteței Sale Principesa Mărioara și al iubitului său mire, Majestatea Sa regele Alexandru. Trăiască mulți, fericiți ani!” (SJAAN, fond *Protopopiatul ortodox Câmpeni*, acte inventariate, dos. 1/1922, f. 244). De la Protopopiatul

În 19 septembrie 1922 a fost anunțat momentul important al sfințirii bisericii de Încoronare, stabilit pentru data de 8 octombrie 1922. Programul întreg a fost transmis de către mitropolitul Nicolae Bălan:

„Prin prezenta vă încunoștințăm că sfințirea Bisericii de Încoronare se va face din partea noastră în 8.X a.c. n. În scopul acesta vom sosi în 7/X a.c.n. la orele 8 30 m. la Alba Iulia cu trenul prin Vinț, însoțit de 2 episcopi cu suitele lor - cam 15-20 de persoane -, precum și cu corul seminarial constător din 70-80 de persoane. Vă rugăm să aduceți acestea la cunoștința D-lui inginer Ștefănescu, președintele comisiei de încoronare de la Alba Iulia – și împreună cu dânsul să luați măsurile convenite pentru încvartiruirea Noastră, precum și a coriștilor. Te rugăm ca să aduci aceasta la cunoștința tuturor autorităților, armatei și confesiunilor, invitându-i să participe la această solemnitate.

Te rugăm totodată, ca să iei dispozițiile de lipsă ca să participe la acest act solemn cât mai mulți preoți și popor din împrejurimile orașului, ca să fie o manifestare impunătoare și demnă la această ocazie rară – în cetatea Marelui Mihai.

Despre eventualele dispoziții ce ar mai fi de luat – Vă vom aviza ulterior.

Cu binecuvântare arhierescă – de tot binevoitoriu, Sibiu, 19/X 1922. Nicolae. Arhiepiscop și mitropolit”³².

În 3 octombrie 1922, episcopul Nicolae Ivan îi scrie protopopului Ioan Teculescu de la Alba Iulia oferindu-i amănunte legate de călătoria mitropolitului Ardealului, stabilind și sarcinile fiecărui preot de până la momentul propriu-zis al sfințirii: „[...] Î.P.S Sa sosește Sâmbătă în 7 Octobrie cu trenul de 8 oare dimineața dinspre Vințul de jos în gara Alba Iulia unde îi vei eși întru întâmpinare cu fruntașii parohiilor din oraș și Maieri și o delegație de circa 5-6 preoți din apropiere.

Subsemnatul voiu sosi în aceeași zi la Alba Iulia cu trenul de 9 dimineața ce vine dinspre Teiuș, eventual, și mai verosimil, cu automobilul dinspre Teiuș, între oarele 3-4 după prânz. Despre acesta vei primi aviz până Vineri în 6 Octobrie.

Pentru încvartirarea I.P.S. Sale și a întregii suite, vei lua dispozițiunile necesare în conțelegere cu factorii de la administrație, eventual cu comitetul aranșor al festivităților de încoronare. Eu am primit invitarea deputatului sinodal și congresual Dl. Ioan Pop și voiu descinde în casele acestui fruntaș al bisericii noastre”³³.

Conștient de importanța edificiului nou construit, mitropolitul a solicitat

ortodox Sebeș s-a păstrat doar consemnarea din Registrul de intrare-ieșire corespondență: „2.X.1922. Consistoriul Arhidiecezan: Să dăm telegramă de felicitare la cununia principesei Mărioara” (SJAAN, fond *Protopopiatul ortodox Sebeș*, reg. 1/1920-1924, f. 10^v).

³² SJAAN, fond *Protopopiatul ortodox Alba Iulia*, acte inventariate, dos. 1/1922, f. 374.

³³ *Loc. cit.*, f. 378.

așadar implicarea comunităților din jurul orașului Încoronării la slujba de sfințire a acestuia. Cei din apropiere, dar și ceilalți, aflați la mai mare distanță s-au conformat, asistând la ceremonie. *Foaia Diecezană* anunța în numărul din 8 octombrie prezența marilor arhieriei la ceremonie: „Catedrala de la Alba Iulia, unde se va face încoronarea, va fi sfințită astăzi, 8 Octomvrie n. prin I.P.S. Sa Mitropolitul nostru Nicolae de la Sibiu, înconjurat de un numeros cler. Vor lua parte reprezentanții înaltului cler din vechiul regat, Ardeal, Banat, Bucovina, Basarabia”³⁴. Momentul sfințirii bisericii de Încoronare de la Alba Iulia a fost descris pe larg în numărul din 15 octombrie 1922 al aceleiași ziar, menționând și asistența, în număr mare, a preoților din satele aflate în jurul cetății: „La orele 8 și un sfert un cortegi cu adevărat impozant a pornit de la biserica ortodoxă trecând prin Cetate, a ajuns, după o oră de mers, la Catedrală. În fruntea cortegiului se aflau mitropoliții Bălan al Sibiului și Pimen al Moldovei, episcopul Gurie al Basarabiei, episcopii Bartolomeu al Argeșului și Nicolae Ivan al Clujului și peste 100 de preoți din Sibiu, Alba Iulia și împrejurimi”³⁵. Actele înregistrate în evidențele din fondurile protopopiatelor de pe actualul teritoriu al județului Alba fac referire la acest subiect, cu indicații asupra desfășurării acestuia, dar și a sarcinilor punctuale care le reveneau preoților: „5.X. 1922. Primarul orașului, ținuta la primirea Î.P.S. Mitropolitului Bălan din Sibiu”³⁶ sau „Sfințirea catedralei din Alba Iulia”³⁷, despre care ziarle naționale și locale au relatat la acea vreme în articole consistente³⁸, fără a insera însă și fotografii din timpul sfințirii³⁹.

În 24 septembrie 1922 a ajuns la sediul Protopopiatului ortodox Sebeș circulara Consistoriului arhiepiscopar referitoare la „festivitățile Încoronării” ce urmau a fi organizate la Alba Iulia⁴⁰.

³⁴ *Foaia Diecezană*, nr. 39, 25 septembrie/8 octombrie 1922, p. 6.

³⁵ *Foaia Diecezană*, nr. 40, 2 octombrie/15 octombrie 1922, p. 4. *Foaia Poporului* amintește un alai mai mic: „Sfințirea bisericii de încoronare s-a săvârșit în ziua de Duminecă 8 Octombrie din partea I.P. Sale Mitropolitul Nicolae Bălan de la Sibiu, asistat de arhiepiscopul Basarabiei, Gurie, Episcopul Nicolae al Clujului și Bartolomeu al Râmnicului, 24 de preoți și 4 diaconi” (nr. 41, 15 octombrie 1922, p. 4).

³⁶ SJAAN, fond *Protopopiatul greco-catolic Alba Iulia*, reg. A7/1919-1927, f. 109^v.

³⁷ SJAAN, fond *Protopopiatul ortodox Sebeș*, reg. 1/1920-1924, f. 25^v.

³⁸ *Lumina Satelor*, Sibiu, an I, nr. 40, 15 octombrie 1922, p. 2.

³⁹ Subiectul a fost interesant însă pentru ziarul francez *Le Monde Illustré*, care în numărul din 21 octombrie 1922 a prezentat preambulul Încoronării prin inserarea unor fotografii de la sfințirea bisericii din Alba Iulia (Moga 2022, p. 110-111; revista avea pe copertă un portret al reginei Maria; <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k6204792k/f1.image>). În numărul următor, din 28 octombrie 1922, ziarul a relatat într-un text scurt despre Încoronarea propriu-zisă, atașând pe cele două pagini destinate subiectului (p. 358-359) patru fotografii din timpul Încoronării suveranilor la Alba Iulia, dar și una de la București (<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k62047930/f1.image>, accesat în 20 octombrie 2022).

⁴⁰ Actul nu s-a păstrat în fondul de la Serviciul Județean Alba al Arhivelor Naționale (*Protopopiatul ortodox Sebeș*, reg. 1/1920-1924, f. 25^v).

Programul din bisericile greco-catolice a fost stabilit în 29 septembrie 1922 de către mitropolitul Vasile Suci: „Duminică, în 15 Octomvrie a.c., vom ținea o liturgie pontificală în biserica din Alba Iulia Maieri, al cărei început va fi cu 2½ ore înainte de ora încoronării maiestăților lor. În consecvență, să fie avizați credincioșii”⁴¹.

Și la ortodocși, episcopii au anunțat preoții că „în ziua Încoronării M.S. Regelui sunt a se face rugăciuni”, de către cei care nu participau direct la serbări⁴².

În 3 octombrie 1922, protopopul din Câmpeni le trimite preoților aflați în subordinea sa o informare legată de o consfătuire la care erau convocați sâmbătă, 7 octombrie, „în biroul Dlui primpretor”, pentru „a ne consulta cu privire la participarea noastră și a poporului nostru la încoronare”⁴³.

O scrisoare pastorală a Sfântului Sinod al bisericii ortodoxe „către clerul și poporul român drept-credincios cu prilejul încoronării M. Sale Regelui Ferdinand I și a soției sale Regina Maria a fost tipărită de sinod și distribuită episcopilor. În 4 octombrie 1922, episcopul Clujului, Nicolae Ivan a trimis pastorala protopopului din Câmpeni, cu recomandarea: „să dispui ca în toate parohiile să se facă rugăciuni în ziua încoronării pentru Rege, tron și țară, de la 15 octombrie st. n. și să se tragă clopotele în toate bisericile noastre, la 11 oare a.m. în cinstea acestui mare act istoric. Ar fi de dorit ca în fiecare parohie să participe pe lângă primarul care merge din oficiu și câte alți fruntași în portul lor național și civil”⁴⁴.

Programul care trebuia urmat de preoți cu ocazia Încoronării a fost consemnat de protopopul ortodox al Câmpenilor, Iosif Gomboș. Primise un singur formular tipărit al slujbei ce urma să fie ținută în catedrala de la Alba Iulia, astfel încât, pentru că nu-l putea distribui parohiilor din subordinea sa, le recomandă preoților să-l citească celor ce vin la biserică din presa oficială, *Telegraful Român* sau din *Lumina Satelor*, „unde desigur se va tipări”. Apoi, „sâmbătă seara, pe lângă vecernie, veți face privegherea. Duminică, 2/15 Oct. veți cumpeni astfel ca Doxologia (Te Deumul) pentru Rege, Regină și casa

⁴¹ SJAAN, fond *Protopopiatul greco-catolic Blaj*, acte înregistrate, dos. 484/1922, f. 1; SJAAN, fond *Protopopiatul greco-catolic Alba Iulia*, acte înregistrate, dos. 484.1922, f. 1.

⁴² SJAAN, fond *Parohia ortodoxă Galați*, reg. 1/1912-1937, f. 59^v.

⁴³ SJAAN, fond *Protopopiatul ortodox Câmpeni*, acte inventariate, dos. 1/1922, f. 536.

⁴⁴ SJAAN, fond *Protopopiatul ortodox Câmpeni*, acte inventariate, dos. 1/1922, f. 550; SJAAN, fond *Protopopiatul ortodox Baia de Arieș*, acte înregistrate, dos. 317/1922, f. 1-4. Scrisoarea pastorală a ajuns și la parohia ortodoxă din Gârbova. Preotul care a înregistrat actul în *Registrul de exhibite* a consemnat în 12 octombrie 1922: „Sf. Sinod. Scrisoare Pastorală pentru Încoronarea Regelui la Alba Iulia” (SJAAN, fond *Parohia ortodoxă Gârbova*, reg. 5/1914-1930, f. 50^v). În 4 octombrie 1922, preotul ortodox din Cioara de Sus (Boerești) a primit detalii legate de încoronarea regilor României de la Pretura plasei din Baia de Arieș, într-o adresă care „dă invitațiuni privitoare la Încoronare” (SJAAN, fond *Parohia ortodoxă Cioara de Sus*, reg. 3/1906-1933, f. 69^v).

domnitoare să-l terminați cu polihroanele dispuse punct la 11 ceasuri, când se va săvârși la Alba Iulia însuși actul încoronării, și atunci dispuneți să se tragă toate clopotele și să se bată toaca de oțel, timp de ½ ceas. La finea Te Deumului cetiți poporului pastora și-i explicați însemnătatea zilei. Icteniile la Te Deum să cuprind în circular. Unde să intră mai târziu în biserică, liturghia o va săvârși după Te Deum. La acest serviciu invitați să participe toate autoritățile din comună.

Venerabilul Consistor prin circularul Nr. 3265/1922 îndeamnă, pe toți cei ce pot, să participe la festivitatea încoronării în Alba Iulia sau la cortegiul etnografic de la București. Oficiul protopresbiteral ort. român, Câmpeni, 6 octombrie 1922⁴⁵.

În 7 octombrie, își datează adresa către parohiile din subordine și protopopul Lupșei, Vasile Gan, în care face recomandări legate de „actul măreț al încoronării Măj. L.L. Regele Ferdinand și Regina Maria”, care „cum să știe va avea loc în Alba Iulia la 2/15 octomvrie a.c și continuată la București 3/16-4/17 oct., în cadrul unor solemnități înălțătoare. Pe baza ordinului consistorial de la 4 oct. Nr. 3265-1922 se îndrumă deci întreaga preoțimea tractuală a da importanța cuvenită actului încoronării primului Rege a[l] României întregite, implorând harul ceresc asupra scumpei noastre familii regale, întrupătoarea idealului român și luminând și obștea asupra importanței celor ce se petrec. Serbarea bisericească se va desvolta în cadrul Scrisoarei Pastorale a Sf[ânt]ului Sinod, publicată în Nr. 70 din a.c. a *Telegrafului Român*. În același timp, preoții vor stărui, ca lângă primar să meargă cât mai mulți fruntași în portul lor național la Alba Iulia, în ziua de 2/15 Octobrie (Duminecă), ca să fie martorii vii ai încoronării regale⁴⁶.

Ziarul *Lumina Satelor* a publicat în numărul din 8 octombrie 1922 alte detalii legate de organizarea sărbătorilor Încoronării: „3 zile de praznic (15, 16, 17 Octomvrie) vor fi rânduite din privilegiul încoronării. Școlile vor avea vacanță în aceste zile. În ziua primă a praznicului (Duminecă la 15 Octomvrie) între orele 8-10 în toate școalele și casarmele se vor strânge elevi și soldați cărora li se va vorbi despre însemnătatea zilei. La orele 10 va fi slujbă în toate bisericile, iar la 10 și jumătate vor răsună deodată toate clopotele din țară. Deodată cu glasul clopotelor vor răsună 101 tunuri în toate capitalele de județe, după care va urma defilarea armatei⁴⁷.

În 13 octombrie 1922, protopopul greco-catolic din Aiud a semnat o adre-

⁴⁵ SJAAN, fond *Protopopiatul ortodox Câmpeni*, acte inventariate, dos. 1/1922, f. 553. Recomandările au fost transcrise în 16 exemplare („16 bucăți”) și distribuite preoților. Interesant este că protopopul consemnează că la București urma să se desfășoare un cortegiu etnografic, deși acesta fusese înlocuit cu un cortegiu istoric, realizat de Costin Petrescu, propunerea lui Arthur Verona nemaiaflându-se pe lista Comisiei pentru organizarea Încoronării Suveranilor care s-a format după venirea liberalilor la guvernare (vezi Rustoiu, Liciu 2022, p. 10, 59-62).

⁴⁶ SJAAN, fond *Protopopiatul ortodox Baia de Arieș*, acte înregistrate, dos. 319/1922, f. 4.

⁴⁷ *Lumina Satelor*, Sibiu, an I, nr. 39, 8 octombrie, p. 41.

să către autoritățile civile și militare din localitate, prin care anunța programul local dedicat încoronării: o liturghie desfășurată între orele 9 și 11 în biserica greco-catolică, un *Te Deum* la ora 11 și o „scurtă rugăciune pentru sănătatea, prosperarea pașnică și îndelungata domnire a M.M. Lor acum încoronate”:

„Circular către toate autoritățile civile și militare din orașul Aiud,

Din prilejul mărețului act al încoronării M.M. Lor Regele și Regina României întregite care să va săvârși la Alba Iulia, în cetatea Marelui Mihai, la 15 Octobrie a. crt., am onoare a invita toate auctoritățile civile și militare din localitate la serviciul divin ce se va celebra cu solemnitatea cuvenită în aceeași zi, între orele 9-11, în biserica gr. cat din loc[alitate], cu următorul program:

1. La sf. liturghie, după citirea evanghelii, să va ceti și comenta circularul Înalțului Episcopat român din provincia Metropolitană gr.-cat. de Alba Iulie și Făgăraș.

2. La sfârșitul sf. liturghii să va cânta Doxologia cea mare; «Te Deum», ca mulțumită lui D-zeu că ne-a învrednicit să ajungem și să vedem cu ochii noștri praznicul acesta măreț al încoronării primului nostru Rege al tuturor Românilor”.

3. După Te Deum va urma o scurtă rugăciune pentru sănătatea, prosperarea pașnică și îndelungata domnire a M.M. Lor acum încoronate.

De altcum, cred și sunt chiar convins că fiecare cetățean în clipele acelea atât de înălțătoare își va ținea de datorință patriotică să îndrepte rugăciuni fierbinți către Regele cel ceresc pentru bunăstarea Regelui și Reginei încoronate și pentru prosperarea și trăinicia patrii noastre mult iubite!

În urmă, rog pe dnii șefi de oficii să binevoiască a comunica cuprinsul acestui circular și cu oficianții subalterni spre știre și conformare.

Aiud, la 13 Octobrie 1922. Cu stimă, Ioan Bucur, paroh protopop⁴⁸.

Ziarul *Unirea* reia aceste recomandări în numărul din 14 octombrie 1922:

„1. Toți purtătorii oficiilor parohiale se vor îngriji să comunice credincioșilor, că în 15 Oct. va fi la Alba Iulia încoronarea Suveranilor noștri, luând măsuri ca din acest prilej să se arboreze stindardele naționale și să facă serbări cu elevii școalelor.

2. În Duminica zilei de 15 Octombrie se va celebra cu toată solemnitatea sf. liturghie, la care se vor invita autoritățile locale.

3. După evanghelia de la sfânta liturghie se va citi poporului pastorală încoronării și se va tâlcui însemnătatea zilei.

4. La sfârșitul sf. liturghii se va cânta Doxologia cea mare, cu troparul Mântuește Doamne... și se vor rosti următoarele rugăciuni [...]”⁴⁹.

Elevii au avut și ei parte de momente festive legate de încoronare, reco-

⁴⁸ SJAAN, fond *Protopopiatul greco-catolic Aiud*, acte inventariate, dos. 1/1922, f. 77.

⁴⁹ *Unirea*, Blaj, an. XXXII, nr. 41, 14 octombrie 1922, p. 2.

mandările revizorului şcolar din Turda fiind trimise şcolilor aparţinătoare Protopopiatului ortodox Lupşa şi Protopopiatului ortodox Baia de Arieş, la 8 octombrie 1922:

„Din prilejul marilor serbări de la 15, 16, 17 Oct. a.c. a încoronării primilor Domnitori ai tuturor Românilor după întregirea neamului, a M.M.L.L. Regele Ferdinand şi Regina Maria la Alba Iulia, care zile ni le-a hărăzit Dumnezeu să le ajungem şi noi generaţia de acum, cari vor trebui sărbătorite cu toată demnitatea şi solemnitatea cuvenită din partea luminătorilor neamului - învăţătorilor] şcoalelor noastre primare - dipunem:

a. Zilele de mai sus cât durează încoronarea se vor ţine ferii la toate şcoalele primare. Pe şcoală se va arbora drapelul naţional.

Duminea, 15 Oct., învăţătorii cu copii de şcoală vor merge la biserică, unde vor asculta serviciu divin şi predica ocazională ce se va ceti de fiecare preot.

Luni, 16 Oct., la ora 10 a.m se va ţine la toate şcoalele festivităţi şcolare, unde se va sărbători Încoronarea, cu care ocazie învăţătorii vor vorbi pe înţelesul copiilor tot rostul acestor mari serbări de încoronare.

Marti, 17 oct. escuziune cu elevii în hotarul comunei (în caz de timp acomodat) unde vor cânta cântece naţionale şi eroice. Toate şcoalele din judeţ îşi vor întocmi programul serbărilor în acord cu autorităţile administrative şi bisericesti locale. La 6 zile după aceste festivităţi ne veţi face raport de decurgerea serbărilor”⁵⁰.

Locuitorii oraşelor şi satelor judeţului Alba s-au conformat acestor recomandări venite de la autorităţile laice şi bisericesti, o parte îndreptându-se spre Alba Iulia pentru a participa direct la Încoronarea de la Alba Iulia din 15 octombrie 1922, ceilalţi marcând evenimentul din interiorul bisericii ori al şcolii. Ziarul *Universul*, într-un articol scris de la faţa locului - „de la trimişii noştri speciali” - înşiruie „delegaţii satelor ardeleni”, veniţi la Încoronare „din cele 22 de judeţe ardeleni”, majoritatea acestora fiind însă sate ale actualului judeţ Alba⁵¹: „Săteni din comuna Craiva, jud. Alba de Jos, comunele Ighie[I], Ţelna, Bucerd[e]a, Vinvasa⁵², Aţintiş, Meteş, Săbud⁵³, Cineni, Alecuş, Copand, Noelac⁵⁴, Căptălan, Ocna Mureşului, Botez, Cecălaca, Fărău, Ciunga, Micoslava⁵⁵, Cisteiu, Nandra, Gâmbiţii, Turda, Silivaş, Făgăraş, Odorhei, Abrud, Bucium,

⁵⁰ SJAAN, fond *Protopopiatul ortodox Câmpeni*, acte inventariate, dos. 1/1922, f. 573; SJAAN, fond *Protopopiatul ortodox Baia de Arieş*, acte înregistrate, dos. 332/1922, f. 1.

⁵¹ Ziaristul nu era familiarizat cu toponimia satelor din Alba, multe localităţi au fost transcrise greşit.

⁵² Este vorba, de fapt, de un singur sat: Bucerdea Vinoasă.

⁵³ Corect: Căpud.

⁵⁴ Corect: Noşlac.

⁵⁵ Corect: Micoşlaca.

Arad, Orăștie, Vințu de Jos, Brad, Blandiana, Petrilaca, Săn Iacob, Mureș Belana, Lopadea Română, Vlanga [?], Zlatna, din Munții Apuseni, Feneș, Poiana Ampirului⁵⁶, Presaca, Galați, jud. Alba Inferioară, Petrângeni, Ponor și Juogel⁵⁷, Almașu mare, Geogel⁵⁸, Deta, Ciumbrea⁵⁹, Șoimuș, Poiana, Gârbova de sus și de jos, Pâclișa, Ciuguzel, Daia română, Sanerai⁶⁰, Păgina⁶¹, Românii din Cleveland, Asinip, Ocișoara (jud. Bihor), Odnereni⁶², Leorinț, Mescreac, Rădești, Aradplasa, Deva, Hopârta, Inori⁶³ și Răcățău, Acmariu, Tău, Ohaba, Secaș, Beșineu, Cergăul mic și mare, Lup[șa?], Oeșdea, Benic, Drâmbar, Galtiu, Sântimbru, Galda de jos, Șeușa de Mureș, Întresalde⁶⁴, Galda de sus etc.”⁶⁵.

Evenimentul este relatat și în două cronici parohiale: *Cronica parohiei ortodoxe Deal* și *Cronica parohiei ortodoxe Pâclișa*. În cronică începută în 1903, preotul Nicolae Dura din Deal descrie astfel ziua Încoronării: „Ca un eveniment de așa mai mare însemnătate pentru România întregită la an 1919 și prin urmare pentru toți Românii de pretutindenea încorporați la vechiul Regat după Războiul mondial (1914-1918) este de amintit în anul 1922 Încoronarea regelui Ferdinand și a soției sale regina Maria în cetatea din Alba Iulia (Bălgrad), în ziua de 2/15 Octombrie, în biserica Încoronării din Cetate, care biserică s-a sfințit înainte de încoronare (28 Sept/8 Oct.) din partea Înaltpreasfințitului Domn Archiepiscop și Mitropolit de Alba Iulia-Sibiu, Dr Nicolae Bălan, cu împreună lucrarea Preasfinților episcopi: Gurie de la Chișinău Basarabiei, Vartolomeu al Râmnicului și Nicolae al Clujului, cu mare asistență de preoți, apoi în prezența ocârmuitorului statului și a unui număr mare de popor”⁶⁶.

Același subiect al sfințirii Catedralei Încoronării, dar și al Încoronării este descris și de preotul Nicolae Cado în condica din Pâclișa, care greșește însă, ase-

⁵⁶ Se referă la Poiana Ampoiului.

⁵⁷ Corect: Geogel.

⁵⁸ Probabil Geoagiu.

⁵⁹ Ciumbrud.

⁶⁰ Corect: Sâncrai.

⁶¹ Măgina.

⁶² Odverem.

⁶³ Inuri.

⁶⁴ Întregalde.

⁶⁵ *Universul*, București, nr. 237, 19 octombrie 1922, p. 1. Ziarul *Alba Iulia* critica distanțarea care li s-a impus țăranilor prezenți, din motive de securitate (*Alba Iulia*, IV, nr. 50, 19 noiembrie 1922, p. 1). Aceeași remarcă o face și reporterul ziarului *Lumina Satelor* (nr. 41, 22 octombrie 1922, p. 3). Nici Nicolae Iorga nu a fost mulțumit de numărul țăranilor care au asistat la Încoronare: „Dar atât de puțin s-a văzut mândrul port al văilor noastre, care ar fi trebuit să fie întregi, din fundul Bucovinei până la Dunăre și de la Tisa până la apele Nistrului, prin cei mai aleși reprezentanți ai nației în cele mai pitorești din costume! Ici și colo veșmântul alb al Sibiului: altfel mai mult de prin prejurul orașului, cu câteva steaguri. Brăul roșu, brăul albastru, cingătorile de luptă ale Românimii din Ardeal contra atâtor asupriri se vedeau doar din când în când (Iorga 1923, p. 121-122).

⁶⁶ SJAAN, fond *Parohia ortodoxă Deal*, reg. 3/1903-1950, f. 23.

menea preotului Nicolae Dura din Deal, consemnând că încoronarea a avut loc în biserică, nu afară, în fața clopotniței catedralei, decalând și zilele în care au avut loc cele două evenimente importante pentru oraș:

„În 15 Octombrie 1922 s-a sfințit Biserica catedrală de încoronare în cetatea Alba Iulia, prin Înaltul Preasfințitul nostru Metropolit Nicolae Bălan, cu asistența Preasfințitului Nostru Episcop Nicolae Ivan din Cluj și a Preasfințitului Arhiepiscop Gurie din Basarabia și pe lângă asistența protopopului nostru Ioan Teculescu din Alba Iulia și a altor protopopi și a mai multor preoți din apropierea Alba Iuliei.

Iar încoronarea Maiestăților Lor, Regelui Ferdinand și a Reginei Maria, s-a făcut în aceeași Biserică, în 30 Octombrie 1922. Încoronarea s-a făcut prin Metropolitul primat Dr. Miron Cristea din București, cu asistența tuturor Mitropoliților, Episcopilor și Ierarhilor din tot cuprinsul României Mari, adică din Regatul României, din Moldova, din Bucovina, din Basarabia, din Ardeal, din Arad, Caransebeș și Oradea-Mare⁶⁷. La actul încoronării au luat parte trimișii tuturor țărilor amice țării noastre și s-au făcut mari festivități și defilări militare”⁶⁸.

Cronica parohiei ortodoxe Geogel nu descrie momentul încoronării, însemnările preotului Gheorghe Lazăr se opresc la anul 1919, dar un biograf al parohului, preotul Ifrim Bordea din Boerești-Turda, notează referitor la acesta „A participat la toate congresele preoțești și marile adunări naționale din 1918 și la încoronarea Regelui Ferdinand și a Reginei Maria la Alba Iulia”⁶⁹.

În cazul altor parohii, documentele păstrate nu confirmă decât primirea circularilor oficiale referitoare la serbările ce urmau să se desfășoare la Alba Iulia. Fiecare preot a rezumat conținutul acestora în felul său. Preotul parohiei ortodoxe Muncel adaugă în registrul de intrare-ieșire corespondență, în rubrica în care a înregistrat comunicatul referitor la Încoronare, o urare: „Să trăiască la mulți ani!”⁷⁰. Preotul din Lătureni a primit doar în 15 octombrie circulara proto-

⁶⁷ Episcopul ortodox de Oradea și-a pierdut la Alba Iulia „patrafirul, brăul și mânecarele de la ornatele arhieresti”. Îi scrie, pentru a le căuta și a i le trimite, protopopului de Alba Iulia, Ioan Teculescu. Pentru a fi mai ușor identificate, episcopul oferă două detalii interesante astăzi, când de la eveniment s-au păstrat doar fotografiile alb-negru: culoarea veșmintelor pierdute - „roșii cu cruci”, dar și calitatea stofei - „te rog să mi le căutați, căci nu le mai pot suplina, fiind stoffe rusești vechi de cari nu se mai află” (SJAAN, fond *Protopopiatul ortodox Alba Iulia*, acte inventariate, dos. 1/1922, f. 393).

⁶⁸ Rustoiu, Vaida 2015, p. 196-197; Preotul din Micoșlaca nu a scris nimic în cronică parohiei referitor la Încoronare (SJAAN, fond *Parohia ortodoxă Micoșlaca*, reg. 1/1658-1960, f. 10^v-11^r), deși satul și-a trimis reprezentanții săi la eveniment (*Universul*, București, nr. 237, 19 octombrie 1922, p. 1).

⁶⁹ Biografia a fost transcrisă la finalul cronicii parohiale (SJAAN, fond *Parohia ortodoxă Geogel*, reg. 4/1897-1946, f. 23^v).

⁷⁰ SJAAN, fond *Parohia ortodoxă Muncel*, reg. 2/1908-1933, f. 39^r. În parohie a ajuns, în 10 octombrie 1922, și adresa trimisă de Oficiul prim-pretorial din Baia de Arieș, cu „dispozițiunile referitoare la stările încoronării” (*loc. cit.*, f. 41^r).

popului său, despre care notează în registrul de intrare-ieșire corespondență al parohiei: „Cu ocazia Încoronării se vor citi pastoralele sf. sinod și se vor face servicii conform instrucțiunilor”⁷¹. În parohia Lunca „avizul pentru serbările încoronării regelui Ferdinand” a ajuns la o zi de la încoronare⁷². În 18 octombrie 1922, parohul ortodox din Lupșa a notat: „actul încoronării regelui se va serba și pe sate”⁷³.

La Alba Iulia trebuia, conform protocolului, citită de la tribune o proclamație a Regelui Ferdinand⁷⁴. Inițial, s-a propus de către prima Comisie a Încoronării că „după ungere și încoronare”, „suveranii în ornate domnești, se vor arăta poporului, adunat pe platoul și dealurile amfiteatrului dimprejur, într-un frumos pavilion provizoriu construit pentru această solemnitate. Din acest pavilion, M. S. Regele va adresa poporului o proclamație, care se va tipări în 200 mii de exemplare, împodobite cu un chenar în stil bizantin românesc, având în frunte stema nouă a României Mari, iar jos iscălitura M. S. Regele Ferdinand”⁷⁵.

Proclamația regelui Ferdinand rostită cu prilejul încoronării, tipărită și răspândită și pe hârtie comună, doar cu însemnul Casei Regale și difuzată în ziua încoronării a fost trimisă și în mediul rural, registrele de intrare-corespondență ale parohiilor din județul Alba înregistrând primirea acesteia⁷⁶. În unele localități a ajuns mai târziu, la câteva săptămâni după eveniment⁷⁷.

După Încoronare, în decembrie 1922, s-a tipărit la Tipografia Cărților Bisericești din București și un formular cu textul aprobat de Sf Sinod pentru pomenirea Augustei Familii Regale 1922⁷⁸.

Decorările de după serbări au vizat și clericii⁷⁹. În ianuarie 1920, episcopilor li s-au solicitat recomandări pentru preoții merituosi care urmau a fi „distinși primii din partea Maiestății Sale Regelui nostru”⁸⁰. Medaliile au fost acordate în 1922, printre cei nominalizați numărându-se și protopopul din Baia de Arieș,

⁷¹ SJAAN, fond *Parohia ortodoxă Lătureni*, reg. 1/1910-1927, f. 42^r.

⁷² SJAAN, fond *Parohia ortodoxă Lunca*, reg. 3/1910-1922, f. 61^v.

⁷³ SJAAN, fond *Parohia ortodoxă Lupșa*, reg. A1/1905-1940, f. 64^r.

⁷⁴ „În același timp 4 crainici postați în cele 4 colțuri ale cetății Alba Iulia citesc către popor următoarea proclamațiune [...]” (*Monitorul Oficial al României*, nr. 187, 26 noiembrie 1922, p. 8750).

⁷⁵ *Alba Iulia*, nr. 5, 31 iulie 1921, p. 2.

⁷⁶ SJAAN, fond *Primăria Aiud*, acte înregistrate, dos. 33/1922, f. 21.

⁷⁷ SJAAN, fond *Parohia ortodoxă Ighiel*, reg. 1/1909-1923, f. 56^v. Proclamația a fost trimisă prin Oficiul Notarial din Bucerdea Vînoasă. S-a păstrat doar însemnarea din registru, datată 29 octombrie 1922, nu și documentul. La Parohia ortodoxă Gârbova proclamația a fost înregistrată în 8 noiembrie 1922 (SJAAN, fond *Parohia ortodoxă Gârbova*, reg. 5/1914-1930, f. 50^v).

⁷⁸ SJAAN, fond *Parohia ortodoxă Brăzești*, acte inventariate, dos. 1/1922, f. 8. La parohia ortodoxă din Cioara de Sus formularul a fost trimis doar în 20 martie 1923 (SJAAN, fond *Parohia ortodoxă Cioara de Sus*, reg. 3/1906-1933, f. 71^r).

⁷⁹ Asemenea senatorilor, deputaților și diplomaților (*Monitorul Oficial al României*, nr. 160, 24 octombrie 1922, p. 7321- 7322; *Monitorul Oficial al României*, nr. 188, 28 noiembrie 1922, p. 8787, 8789).

Vasile Gan. Astfel, în iunie 1922, acesta a fost anunțat de episcopul Nicolae Ivan că a fost distins, „la propunerea noastră”, cu „medalia Răsplata Muncii, pe care o vei primi împreună cu diploma, în mod solemn, spre care scop, te invit și poftesc să te prezentezi aici până la 20 Iunie st. v. (13 Iulie) nou”⁸¹. Preotul din Ocoliș menționează în registrul de exhibite al parohiei: „22 VI/4VII 1922. De la Ministerul Cultelor Decretul Regal 2216 din Maiu 1922 conferitor de cătră Majestatea Sa Regele Medalia Răsplata Muncii pentru biserică, cl II. Cu recunoștință și mulțumită”⁸². Alte distincții sunt primite de preoții din comitatul Alba de Jos în decembrie 1922, regele decorându-i cu ordinul *Coroana României* în grad de cavaler pe preotul din Sohodol, Goca Dumitru⁸³, pe preotul Paul Petre din „comuna Vulturi, județul Alba Inferioară”⁸⁴, dar și pe preotul Romul Marcu din comuna Bistra⁸⁵.

Mai puțin vizibil apare, din documentele cercetate de noi, subiectul legat de acordarea medaliilor oficiale ale Încoronării. Prima comisie instituită de guvernul Alexandru Averescu i-a solicitat lui Mihail Kara să realizeze piesele medalistice legate de Încoronare. Artistul a propus atunci câteva proiecte de medalii ce urmau a fi turnate în argint și bronz, cu toartă sau fără, incluzându-i nu doar pe suveranii României, ci și pe copiii lor⁸⁶. Amânarea evenimentului a dus la abandonarea modelelor acestora în favoarea celor realizate de Constantin Kristescu, care a realizat medalia oficială a încoronării din argint, din bronz, aurită și argintată, cu toartă sau fără, cu panglică tricolor sau fără, cu diametre diferite⁸⁷. Medalia s-a bătut la Paris, în atelierul lui Arthus Bertrand, fiind realizată cu reliefuri joase (o caracteristică a medaliilor acestui gravor), dar și înscrisă transcrisă invers, de la dreapta la stânga⁸⁸.

⁸⁰ „Între acestea vei combina pe cei ce au făcut școli și biserici, au fost stâlpii școlii confesionale, au propus religia și au slujit biserica cu vrednicie și credință și dragoste preste 10 ani. Împreună cu propunerea ne vei prezenta și o scurtă biografie” (SJAAN, fond *Protopopiatul ortodox Câmpani*, acte inventariate, dos. 1/1921, f. 26).

⁸¹ SJAAN, fond *Protopopiatul ortodox Baia de Arieș*, acte înregistrate, dos. 190/1922, f. 1.

⁸² SJAAN, fond *Parohia ortodoxă Ocoliș*, reg. 6/1921/1930, f. 11^v.

⁸³ *Monitorul Oficial al României*, nr. 193, 3 decembrie 1922, p. 9084.

⁸⁴ Nu cunoaștem să fi existat vreo comună cu acest nume pe teritoriul județului Alba de Jos. Cel mai apropiat toponim este Văltori (comună de lângă Zlatna) sau, cu același nume Văltori, actualul Vadu-Moșilor, cel mai probabil, toponimul localității fiind greșit cules în tipografia Monitorului Oficial.

⁸⁵ *Monitorul Oficial al României*, nr. 193, 3 decembrie 1922, p. 9084. În același număr din *Monitorul Oficial* (pe paginile 9082 și 9084) au fost anunțate decorările fostului primar din Abrud, Draia Brutu (cu *Steaua României*, în grad de Cavaler), Moldovan Niță, proprietar din Abrud (*Coroana României* în grad de cavaler), Fer Ion, meseriaș din Abrud (*Coroana României* în grad de cavaler), Jurca M, învățător în comuna Bucium Izbita (*Coroana României* în grad de cavaler).

⁸⁶ Pârvan 2001, p. 108; Pârvan 2012, p. 104-107.

⁸⁷ Pârvan, Mihalea 1998, p. 294.

⁸⁸ În patrimoniul Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia au ajuns mai multe exemplare ale acestei medalii (din bronz sau bronz aurit).

În iunie 1923, Iosif Gomboș, protopopul din Câmpeni, semnează o adeverință prin care certifică că a primit „de la Ministerul Cultelor și Artelor medalia comemorativă a încoronării, în bronz, astăzi, la 28 Iunie 1923”⁸⁹.

La nivel oficial, prin adrese emise de diferite instituții ale statului, momentul Încoronării a fost anunțat, așa cum o demonstrează mențiunile din Registrele de intrare-ieșire corespondență ale parohiilor ortodoxe și greco-catolice cercetate de noi. S-a dorit o implicare a tuturor, cel puțin la nivelul marcării momentului unic, de pecetuire a încheierii formării României Mari, o aniversare care se dorea a fi sărbătorită de românii de pretutindeni. Desigur, contribuția fiecăruia a fost diferită, iar în cazul comunităților rurale ardeleni instrucțiunile oficiale legate de încoronarea suveranilor au fost remodelate în funcție de poziția Partidului Național, care a refuzat să participe oficial la ceremonie. Nu ne-am propus aici să polemizăm asupra subiectului, dar este evident că modul de celebrare ori percepția asupra evenimentului în sine a ținut cont și de opinia majorității electoratului Partidului Național, în ciuda declarațiilor publice ale partidului că e fidel dinastiei și că opoziția sa se manifesta doar împotriva liberalilor care, aflați atunci la putere, au fost organizatorii ceremoniilor de la Alba Iulia și București.

În parohii, alte adrese venite de la protopopi semnaleză prezența regilor ori activitățile caritabile ale acestora, comunitățile rurale de pe teritoriul actualului județ Alba fiind în continuare invitate de autorități la alte evenimente la care a fost prezentă familia regală a României. Cele mai apropiate de după Încoronare sunt cele legate de participarea reginei Maria și a (pe atunci) principesei Elena la Congresul Reuniunii Femeilor Române desfășurat la Alba Iulia în mai 1923⁹⁰, dar și la inaugurarea spitalului de boli infecțioase din Aiud (14 iunie 1923), într-o vizită mai puțin cunoscută, la care au fost invitați de către prefectul Camil Velican și subprefectul Alexandru Ciura și locuitorii din satele din jur pentru a se întâlni cu „regina tuturor românilor”⁹¹: „Anunț. Satele Aiudul de Sus, Măgina, Cacova, Gâmbaș, Păgina, Ciumbrud, Băgău, St. Craiu, Rădești, Gârbova sunt rugate de la mic până la mare, toți să-și părăsească casele și ogoarele și să vină mâne, ora 7, 14.VII. 1923 în orașul Aiud ca să vadă și să primească pe M. Sa. Regina, împărăteasa tuturor Românilor, aducând cu ei flori multe și frumoase. Vă așteptăm pe toți, cu tot dragul”⁹².

⁸⁹ SJAAN, fond *Protopopiatul ortodox Câmpeni*, acte inventariate, dos. 1/1922, f. 302^r. Pe verso explică: „Adeverința cerută prin ordinul Nr. 2333/1923, din greșeală a rămas la mine, când am primit de la Preasfinția Voastră medalia comemorativă. Cu deosebită onoare o transpun aci alăturat” (*loc. cit.*, f. 392^v).

⁹⁰ *Vestea*, Alba Iulia, an II, nr. 21, 26 mai 1923, p. 1-3.

⁹¹ A venit însoțită de principii moștenitori, Carol și Elena. Vizita la Aiud și drumul prin pădurile „fantastice” de fagi au fost descrise de regina Maria în jurnalul său (*Regina Maria* 2006, p. 284-287).

⁹² SJAAN, fond *Parohia ortodoxă Măgina*, acte inventariate, dos. 1/1923, f. 1.

Abrevieri bibliografice

- Argetoianu 1996 – Constantin Argetoianu, *Memorii pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. VI, București, 1996
- Carada 1937 – Teodorian Carada, *Amintiri, Efemeride. Însemnări (1908-1928)*, vol. II, Roman, 1937
- Cosmin 1919 – Radu Cosmin, *Prin Ardeal*, București, 1919
- Hortopan 2012 – Mircea Hortopan, „Organizarea ceremoniilor Încoronării (1920-1922)”, în *90 de ani de la Încoronarea de la Alba Iulia*, Târgoviște, 2012, p. 8-15
- Ion 2021 – Dorin Narcis Ion, *Carol al II-lea al României: un rege controversat*, vol. V, Onești, 2021
- Ionescu 2007 – Adrian Silvan Ionescu, „Ceremoniile Încoronării din 1881 și resuscitarea tematicii istorice în plastica națională”, în *Revista Istorică*, serie nouă, tom XVIII, nr. 3-4, 2007, p. 259-268
- Iorga 1923 – Nicolae Iorga, *În Ardealul anului Încoronării*, București, Editura Pavel Suru, 1923
- Iorga 1934 – Nicolae Iorga, *Orizonturile mele. O viață de om așa cum a fost (Spre înseninare)*, vol. III, București, Editura N. Stroilă, 1934
- Mandache 2012 – Diana Mandache, „Ceremonialul Încoronării: modelul european și identitatea națională”, în *90 de ani de la Încoronarea de la Alba Iulia*, București, 2012, p. 16-29
- Moga 2022 – Valer Moga, *Încoronarea Regelui Ferdinand la Alba Iulia (15 octombrie 1922 - 15 octombrie 2022)*, Alba Iulia, 2022
- Moga, Stan 1992 – Valer Moga, C.I. Stan, „Încoronarea Regelui Ferdinand I la Alba Iulia. Jubileul de 70 de ani al Catedralei Încoronării, 15 octombrie 1922 - 15 octombrie 1992”, în *Îndrumător Pastoral*, vol. XV, Alba Iulia, 1992, p. 1-47
- Pârvan 2001 – Katiușa Pârvan, „Opera medalistică a sculptorului Mihail Kara, mărturie a pregătirii serbărilor încoronării”, în *Muzeul Național*, nr. XIII, 2001, p. 106-116
- Pârvan 2012 – Katiușa Pârvan, „Medaliile Încoronării”, în *90 de ani de la Încoronarea de la Alba Iulia*, București, Editura Cetatea de Scaun, 2012, p. 104-107
- Pârvan, Mihalea 1998 – Katiușa Pârvan, Angela Mihalea, „Câteva date privind opera medalistică a sculptorului Constantin Kristescu”, în *Acta Moldaviae Meridionalis*, XV-XX, 1993-1998, p. 293-305
- Regina Maria 2004 – Maria, Regina României, *Însemnări zilnice (ianuarie 1921 - decembrie 1921)*, vol. III, București, 2004
- Regina Maria 2005 – Maria, Regina României, *Însemnări zilnice (1 ianuarie - 31 decembrie 1922)*, vol. IV, București, 2005
- Regina Maria 2006 – Maria, Regina României, *Însemnări zilnice (1 ianuarie - 31 decembrie 1923)*, vol. V, București, 2006
- Rustoiu, Cristea, Cutean, Giurgiu 2019 – Ioana Rustoiu, Marius Cristea, Smaranda Cutean, Dorin Giurgiu, *Regii României Mari la Alba Iulia*, Alba Iulia, 2019
- Rustoiu, Vaida 2015 – Ioana Rustoiu, Dănilă Vaida, *Cronica parohiei Păclișa (1901-1960)*, Alba Iulia, 2015
- Rustoiu, Liciu 2022 – Ioana Rustoiu, Doru Liciu, *Încoronarea Regilor României Mari în Arhivele Diplomatice ale României*, Alba Iulia – Cluj-Napoca, 2022
- SJAAN – Serviciul Județean Alba al Arhivelor Naționale
- Teodorescu 1993 – Virgiliu Z. Teodorescu, „Arcul de Triumf din București, simbol național al cinstirii înfăptuitorilor unirii. Noi precizări referitoare la etapele de realizare ale Arcului de Triumf”, în *Apulum*, XXVII-XXX, Alba Iulia, 1990-1993, p. 585-598
- Teodorescu 2003 – Virgiliu Z. Teodorescu, „Simboluri de cinstire dedicate Reginei Maria”, în *Acta Moldaviae Meridionalis*, XXII-XXIV, 2001-2003, p. 884-892

Teodorescu 2015 – Sidonia Teodorescu, „Arhitectul Petre Antonescu (1873-1965)”, în *Studii și Comunicări/DIS*, VIII, 2015, p. 381-396

Teodorescu 2016 – Sidonia Teodorescu, „Arhitecți și arhitectură în periodice de acum un veac”, în *Arta Modernă*, 2016, p. 62-67